

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POLITOLOGIE A EVROPSKÝCH STUDIÍ

Lucie Schneiderová

Analýza vývoje politických událostí v Ostravě roku 1968

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Radomír Sztwiertnia

Olomouc 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Analýza vývoje politických událostí v Ostravě roku 1968“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího této práce a uvedla v ní veškerou použitou literaturu a prameny, které jsou její součástí.

V Olomouci dne 13. prosince 2017

Podpis

Poděkování

Zde bych chtěla poděkovat panu Mgr. Radomiru Sztwiertniowi za odborné vedení mé bakalářské práce. Především za jeho cenné rady a připomínky, které mi pomohly s vypracováním a také za jeho vstřícnost a trpělivost.

Obsah

Úvod	5
1. Společensko-politický kontext pražského jara v socialistickém bloku	8
1.1. Politický vývoj ČSSR druhé poloviny šedesátých let.....	10
1.2. Ekonomická situace ČSSR v druhé polovině šedesátých let.....	13
1.3. Kulturní a společenská oblast v období pražského jara	15
1.4. Struktura orgánů státní moci	16
2. Specifické postavení Ostravska v Československu	18
3. Období pražského jara v Ostravě	20
3.1. Lednová jednání regionálních politických představitelů.....	20
3.2. První projevy reformního období v lokálních sdělovacích prostředcích.....	22
3.3. Březnová jednání regionálních politických představitelů	25
3.4. Dubnový Akční program KSČ.....	27
3.5. Vliv dubnového programu v regionálních výborech KSČ	29
3.6. Manifest 2000 slov	33
3.7. Dopis pěti armád tzv. varšavské ultimátum.....	34
4. Okolnosti okupace v ostravském regionu	35
5. Zhodnocení politických událostí v Ostravě roku 1968	37
Závěr.....	40
Prameny	43
Literatura.....	45
Abstrakt	47
Abstract	48

Úvod

Druhá polovina 60. let 20. století byla v Československé socialistické republice ve znamení liberalizace autoritativního režimu. Vrchol uvolňování politického režimu pak nastal v jarních měsících roku 1968, proto se tento proces označuje za tzv. pražské jaro. Neúspěch pražského jara, resp. potlačení demokratizačních snah intervencí vojsk Varšavské smlouvy, nadlouho poznamenal následné dvě dekády, pro které se vžilo označení normalizace.

Pojmenování pražské, jež se ustálilo v povědomí československých občanů, je do značné míry sporné. Reformní procesy se totiž neomezovaly pouze na území hlavního města státu. Do povědomí se rovněž dostalo přesvědčení, že některé oblasti Československa byly prosty jakýchkoliv náznaků politického uvolnění. Mezi takovéto případy patří Ostravsko (a úžeji město Ostrava), jež bylo považováno za konzervativní „ocelové srdce republiky“, ve kterém komunistická strana drží situaci pevně pod kontrolou.

Ve své práci se zaměřuji právě na události roku 1968, které se odehrály v Ostravě. Důvodů k výběru tématu bylo více. Prvním důvodem byl fakt, že se jedná o mé rodné město, tudíž jsem s jeho historií a problematikou obeznámena. Druhým důvodem bylo nedostatečné zpracování daného téma v odborných publikacích. Tematika pražského jara je ve většině textů popisována z pohledu událostí, které se odehrály v pražském centru. Třetí důvod se vztahuje právě k výše uvedenému vnímání Ostravy a regionu Ostravska jako prorežimně zaměřeného dělnického kraje.

Cílem práce je analýza politických událostí první poloviny roku 1968 v Ostravě. Jedním z cílů práce je reagovat na tvrzení ohledně konzervativní povahy Ostravska. Pomocí analýzy archivních pramenů Městského výboru KSČ v Ostravě a Severomoravského krajského výboru KSČ, lokálního periodika a společnosti, zjistit jakým způsobem se období pražského jara projevovalo v Ostravě. Pro naplnění cílů práce jsem si stanovila čtyři výzkumné otázky. Hlavní otázka zní: „*Jak se projevovalo uvolňování režimu v období pražského jara v Ostravě?*“. Hlavní otázku rozvíjejí další tři otázky, které ji detailněji rozvádí: „*Čím byla Ostrava specifická ve sledovaném*

období?“, „Jaké byly postoje hlavních regionálních představitelů komunistické strany k událostem pražského jara?“ a „Jaké byly nejdůležitější události ve zkoumaném období v Ostravě?“.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola je věnována popisu období pražského jara v ČSSR v obecné rovině. Věnuji se zde vlivu mezinárodně politických vztahů ve východním bloku na Československo. V podkapitole „Politický vývoj ČSSR druhé poloviny šedesátých let“ je analyzován průběh postupné liberalizace režimu v Československu druhé poloviny 60. let. Vlivem uvolňování režimu narůstaly tendence k sesazení vrcholného představitele komunistické strany, Antonína Novotného, který svou politiku směřoval spíše k původnímu nerevizionistickému socialismu. Vzhledem k této skutečnosti byl v lednu 1968 nahrazen ve funkci prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa proreformním politikem Alexanderem Dubčekem. A. Dubček propagoval politiku označovanou jako „socialismus s lidskou tváří“, která se vyznačovala snahou o revizi stávajícího systému pomocí demokratizačních prvků. Další dvě podkapitoly navazují na rozbor období pražského jara a věnují se detailnějšímu rozboru ekonomické, společenské a kulturní situace v zemi.

Druhá kapitola představuje ostravské reálie, a to zejména ekonomický vývoj Ostravy, který ovlivnil postavení regionu ve státě. Třetí kapitola je věnovaná konkrétním ostravským postojům v reformním období roku 1968. Na základě archivních dokumentů a dobového regionálního tisku byla provedena analýza politického i společenského prostředí v Ostravě. Konkrétně se jednalo o rozbor stranických kroků, postoje krajského výboru a městského výboru KSČ a lokálních ostravských tiskovin.

Kapitola je členěna na sedm podkapitol, které chronologicky zobrazují důležité události pražského jara a jejich projev v Ostravě. Počínaje podkapitolou věnující se lednové rezoluci, která ovlivnila pozvolné nastartování demokratizačního procesu. Následovanou podkapitolami, které pojednávali o členské obměně v plénech výborů KSČ. Čtvrtá a pátá podkapitola je věnována reakcím na vydání akčního programu, který plně spustil demokratizační proces. Zakončená dvěma podkapitolami, které se věnují vrcholu sledovaného období, a to vydáním manifestu 2000 slov a varšavského

ultimáta. Čtvrtá kapitola je zaměřená na konec období pražského jara, které bylo provázeno okupací vojsk Varšavské smlouvy. Poslední pátá kapitola shrnuje výsledky analýzy politických událostí v Ostravě.

V odborné literatuře věnované problematice pražského jara, nelze najít ucelenou studii. Existují pouze dílčí studie, které zachycují události z různých úhlů pohledu. První bych zmínila monografii Archieho Browna *Vzestup a pád komunismu*, která je velice obsáhlá a zachycuje ucelené dějiny komunismu. Z publikace jsem využila příslušné části, které se věnují problematice pražského jara. Obdobně jsem využila publikaci *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944-1989*, která rovněž zachycuje rozsáhlou dějinnou éru. Cenou monografií se stala kniha Karla Kaplana *Kořeny československé reformy I. 1968 a Kořeny československé reformy II.*, ve které se nachází obsáhlý rozbor okolností do roku 1967, které měly vliv na spuštění období pražského jara. K tématice pražského jara také existuje řada odborných článků. Jmenovitě jsem využila „*Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968.*“, dále „*Nikdo nebyl spokojen*“, „*Lednové plénum*“ a mnoho dalších. Tématika pražského jara je také zpracovaná neakademickými texty, které jsou psány formou osobních vzpomínek. Jedná se například o publikaci Oty Šika *Jarní probuzení*, či knihu *Téma: Alexander Dubček*, která pojednává o jeho životě. Jako velmi cenné rovněž považuji využití původních dobových pramenů, jako byla rezoluce lednového pléna, dokument akčního programu, manifest 2000 slov a další stěžejní publikace sledovaného období.

Rozsah publikací věnujících se ostravským událostem pražského jara je velmi úzký. Existují pouze krátké příspěvky nebo články, které byly publikovány Karlem Jiříkem, Jaroslavem Krejčím, Martinem Juřicou a Ninou Pavelčíkovou. K. Jiřík se rovněž podílel na vytvoření knihy *Svědectví o roce 1968*, která obsahuje studie, vzpomínky a dokumenty pocházející z Ostravy. Existující články udávají kusé informace ohledně společenské, ekonomické a politické situace. Pro studium ostravských událostí první poloviny roku 1968 byly primárně využity dobové zdroje, které byly prorežimního charakteru. Jednalo se o spisy plenárního zasedání Městského výboru Komunistické strany Československa v Ostravě a Severomoravského krajského výboru Komunistické strany Československa. Dalším primárním zdrojem bylo periodikum *Nová svoboda*.

1. Společensko-politický kontext pražského jara v socialistickém bloku

Komunistická strana Československa (KSČ) se v únoru 1948 definitivně ujala státní moci, čímž byla započata éra geopolitické nadvlády Sovětského svazu socialistických republik (SSSR) na Československou republikou (ČSR). Československá vláda v následujících několika desítkách let reflektovala vývoj v Sovětském svazu, a to především v období konce let 40. a v první polovině 50. let 20. století, tedy v období, kdy v čele SSSR stál Josif V. Stalin.¹

Počátkem 50. let Stalin přivedl sovětský režim do jeho nejzazších limitů. Stalinův represivní režim skončil jeho úmrtím v roce 1953 a v Kremlu se rozpoutal boj o Stalinovo nástupnictví, ze kterého vyšel vítězně Nikita S. Chruščov. Ten v SSSR zavádí politiku tzv. nového kursu, která se opírala o původní leninské principy (kolektivnost vedení, vnitrostranická demokracie, odmítnutí kultu osobnosti apod.) a měla odvrátit blížící se politickou krizi ekonomickými reformami.²

N. Chruščov se snažil odklonit od původních stalinistických praktik a metod, což potvrdil svým projevem „o kultu osobnosti“ a kritikou praktik J. Stalina, který přednesl v roce 1956 na XX. sjezdu Komunistické strany sovětského svazu (KSSS), který je považován za klíčový v post stalinistické sovětské politice.³ Chruščovova slova z výše zmiňovaného projevu se nekontrolovatelně šířila do zemí středovýchodní Evropy, mocensky ovládanými Sovětským svazem, a postupně způsobovala destabilizaci socialistického bloku.⁴ Tato destabilizace se projevovala zejména povstáními proti komunistickému režimu v Polsku a Maďarsku. N. Chruščov se snažil situaci stabilizovat, např. v Maďarsku přímou vojenskou intervencí, nebo hrozbami zásahu v případě Polské lidové republiky.⁵

¹ Litera, Bohuslav, Miroslav Tejchman, Jiří Vykoukal. 2004. *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha: Libri, s. 229.

² Pernes, Jiří. 2008. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 89–90.

³ Brown, Archie. 2011. *Vzestup a pád komunismu*. Brno: Jota, s. 485–487.

⁴ Mahdal, Marcel. 2011. *Tajný projev N.S. Chruščova na XX. Sjezdu KSSS o kultu osobnosti J.V. Stalina* (Dostupné online z: moderni-dejiny.cz).

⁵ Kaplan, Karel. 2000. *Kořeny československé reformy I. 1968*. Praha: Doplněk, s. 13–20.

N. Chruščov v pozici hlavního představitele SSSR v roce 1964 vystřídal Leonid I. Brežněv, jehož hlavní prioritou bylo posílení mocenského centra a ideologického monopolu strany a celkové obnovení řádu po chaotickém vedení N. Chruščova. Brežněvova politika byla konzervativní a zdrženlivá, charakteristická snahou o dosažení cílů za pomoci kompromisů ve smyslu většinové podpory v rámci stranické garnitury. Brežněv se totiž nechtěl dopustit obdobných chyb jako jeho předchůdce.⁶

Podíváme-li se na výše zmíněné události retrospektivně, je jasné že tyto události bezprostředně ovlivnily spuštění pražského jara. Vlivem ekonomických a společenských potíží se opožděně v ČSSR promítla politika nového kurzu. Zpočátku SSSR přistupoval k československým reformám laxním způsobem, dokonce i sám Brežněv se účastnil prosincového vyjednávání v roce 1967, které následně vyústilo ve zvolení prvního tajemníka KSČ Alexandera Dubčeka. Ten se snažil v následujících měsících neustále přesvědčovat sovětské vedení o bezproblémové situaci v Československu. Do SSSR začaly pronikat informace o výrazném ideologickém odklonu v ČSSR, a ten nemohl být Sovětským svazem nadále tolerován. Přesto že plány na vojenskou invazi byly dopředu připraveny, Brežněv vyčkával na většinovou podporu politbyra a teprve poté poslal sovětská vojska do ČSSR a souhlasil tak s okupací.⁷

⁶ Kaplan, Karel. 2000. *Kořeny československé reformy I. 1968. Praha: Doplněk*, s. 13–25.

⁷ Brown, Archie. 2011. *Vzestup a pád komunismu*. Brno: Jota, s. 485–487.

1.1. Politický vývoj ČSSR druhé poloviny šedesátých let

Událostem pražského jara předcházela dlouhodobá vývojová krize, zapříčiněna zejména sovětským byrokratickým typem vládnutí.⁸ Docházelo rovněž ke krizi samotné komunistické ideologie, která byla způsobena nejen předchozími represemi vůči obyvatelstvu, ale také špatnou ekonomickou a sociální situací.⁹

Vrcholným představitelem komunistického režimu v Československu byl do ledna 1968 Antonín Novotný, který se bezprostředně po smrti Klementa Gottwalda v roce 1953 ujal funkce prvního tajemníka Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ) a v roce 1957 se zároveň stal i prezidentem republiky. Politiku A. Novotného lze charakterizovat jako snahu o potlačení revizionistických tendencí a snahu o zachování komunistického režimu ve stávající podobě. Navzdory snahám A. Novotného, docházelo i v Československu během 60. let 20. století k postupnému uvolňování režimu.¹⁰ Důvodem uvolnění komunistického režimu byl především vliv postupné destalinizace v okolních státech sovětského bloku, která dala za vznik kritickému pojetí stávajícího socialismu a formulaci vlastních reformních představ o socialistickém zřízení státu.¹¹

Jedním z počátečních projevů uvolňování režimu bylo zřízení „rehabilitační komise“, která se věnovala politickým procesům 50. let.¹² V návaznosti na odkrývání komunistické minulosti se uvolňovalo kulturní prostředí v oblasti literární tvorby, divadla a filmu. Objevila se nová díla filozofů, historiků nebo ekonomů, jež dala za vznik důležité reflexi československé společnosti. Uvolněné politické prostředí se plně projevilo na IV. Sjezdu spisovatelů v červnu 1967¹³, kde bylo podrobeno kritice nefunkční byrokratické fungování státu pod vedením Novotného. A. Novotný čelil mnoha dalším problémům. Jedním z nich byla stále se zhoršující hospodářská situace a snaha reformních komunistů o prohloubení ekonomických reforem. Důležitou roli

⁸ Pauer, Jan. 2004. *Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí - plánování provedení*. Praha: Argo., s. 17.

⁹ Benčík, Antonín. 2007. *V chapadlech Kremelské chobotnice*. Praha: Mladá Fronta, s. 12–13.

¹⁰ Benčík, Antonín. 1998. *Rekviem za Pražské jaro*. Třebíč: Tempo, s. 20.

¹¹ Litera, Bohuslav, Miroslav Tejchman, Jiří Vykoukal. 2004. *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha: Libri, s. 379–381.

¹² Pauer Jan. 2004. *Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí - plánování provedení*. Praha: Argo., s. 20–21.

¹³ Pauer Jan. 2004. *Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí - plánování provedení*. Praha: Argo., s. 23.

také sehrála problematika tzv. slovenské otázky. A. Novotný byl znám svým netolerantním až hrubým vystupováním vůči slovenskému obyvatelstvu.¹⁴ Vlivem výše jmenovaných problémů narůstaly tlaky z řad reformních komunistů na sesazení Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ.¹⁵

Požadavky na odstoupení Novotného se výrazněji projevily během prosincového zasedání Ústředního výboru KSČ v roce 1967. Výbor projednával dosavadní činnost Novotného a jeho členové se rozdělili na dva stejně silné tábory. Opozice proti Novotnému se dožadovala objektivního kritického zhodnocení dosavadní práce vrcholných stranických orgánů. Jeho příznivci reagovali na nastalou situaci a začali aktivně vyjednávat za zachování A. Novotného ve funkci. Vzhledem k faktu že síla obou stran byla značně vyrovnaná, pokračování jednání bylo odloženo na leden 1968.¹⁶

Během toho času učinili stoupenci A. Novotného řadu neúspěšných schůzek a jednání. Nakonec se po rozsáhlé debatě během lednového zasedání rozhodlo o rozdělení funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta.¹⁷ A. Novotný uhájil pozici prezidenta, avšak pozice prvního tajemníka byla obsazena dosavadním prvním tajemníkem Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska Alexanderem Dubčekem. Zvolení A. Dubčeka bylo kompromisem pro všechny zúčastněné strany.¹⁸

Oznámení o změně ve vedení strany se nijak výrazně neprojevilo ve společnosti. Občané vnímali nástup nového lídra jako klasickou výměnu v rámci mocenských orgánů, která byla doprovázena frázemi o zlepšení podmínek ve společnosti. Požadavky na reálnou změnu byly zveřejněny v deníku *Práce* v článku s názvem „Oč dnes jde“, kde bylo uvedeno prohlášení člena ÚV Josefa Smrkovského. Následně se začal obrodný proces více projevoval v tisku, v rozhlase i ve společnosti.¹⁹ Postupem času si A. Dubček díky svému politickému vystupování získal

¹⁴ Což byl další důvod, proč byl následně zvolen do funkce A. Dubček, který byl slovenského původu.

¹⁵ Litera, Bohuslav, Miroslav Tejchman, Jiří Vykoukal. 2004. *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha: Libri, s. 379–381.

¹⁶ Šach, Jan. 2016. *Lednové plénium*. (Dostupné online z: vhu.cz).

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Lednová rezoluce. 1968. *Rezoluce lednového zasedání ústředního výboru KSČ* (Dostupné online z: 68.usd.cas.cz).

¹⁹ Benčík, Antonín. 2012. *Téma: Alexander Dubček*. Praha: Křesťanskosociální hnutí, s. 23.

přízeň Československých obyvatel. Byl charakteristický svým otevřenějším, „lidským“ jednáním a vystupováním, což vzbuzovalo sympatie ve společnosti, jelikož takové chování nebylo ze strany jeho předchůdců zvykem.²⁰ Dubček propagoval politiku též známou jako „socialismus s lidskou tváří“. Jednalo se o šíření demokratického jednání, avšak stále v rámci socialistického zřízení. Cílem bylo získání všeobecné podpory komunistické straně a zlepšení ekonomických, sociálních a společenských poměrů ve státě.²¹ Nová vládní politika si postupně získala podporu obyvatel. Jedním z projevů podpory byl například pochod na 1. máje, který se nesl v uvolněném duchu oproti dřívějšku a na kterém se veřejně projevovala podpora přímo Dubčekovi.²²

²⁰ Vondrová, Jitka. 2011. Stranická základna KSČ mezi politickými reformními úmysly a společenským tlakem na změnu. Praha: Ústav pro soudobé dějiny.

²¹ Litera, Bohuslav, Miroslav Teichman, Jiří Vykoukal. 2004. *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha: Libri, s. 382–385.

²² Benčík, Antonín. 2012. *Téma: Alexander Dubček*. Praha: Křesťanskosociální hnutí, s. 26.

1.2. Ekonomická situace ČSSR v druhé polovině šedesátých let

Nepříznivá ekonomická situace byla jedním z mnoha značných problémů, které provázely československou společnost druhé poloviny šedesátých let.²³ Nepříznivá hospodářská situace má své kořeny v 50. letech 20. století, kdy bylo v Československu po vzoru Sovětského svazu zavedeno centrální plánování ekonomiky. Přestavba hospodářství se projevila jako neefektivní, bez jakýchkoli známek funkčního tržního systému. Brzy proto došlo k markantnímu zhoršení ekonomické situace. Problém tkvěl především v přílišném prosazování těžkého průmyslu na úkor potravinářství, zemědělství a zpracovatelského průmyslu. Dalším problémem byl nedostatek financí na modernizaci technologického zázemí.²⁴

Mimo nedostatečné technické zázemí byl také velký problém s nedostatkem kvalifikovaných zaměstnanců zastoupených v řídicích pracovních pozicích. Výhody v zaměstnání měli členové vládnoucí strany či členové organizací Národní fronty, což mělo za příčinu odsouvání nestranické inteligence do pozadí. Na důležitých postech působili mnohdy pouze nekvalifikovaní straníci.²⁵ Řešení dané situace by spočívalo v modernizaci strojího a hutnického průmyslu, zároveň v posílení sektoru spjatého se spotřebitelským a potravinářským zbožím. Modernizace by se uskutečnila v podobě finanční podpory a přijetí nových odborníků do daných oborů.²⁶

²³ Kaplan, Karel. 2002. *Kořeny československé reformy II. 1968*. Praha: Doplněk, s. 50–55.

²⁴ Rataj, Jan. 1995. *Komunistické Československo*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, s. 89–95.

²⁵ Šulc, Zdislav. 1996. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu 1945–1995*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky 1966, s. 9–18.

²⁶ Kaplan, Karel. 2000. *Kořeny československé reformy I. 1968*. Praha: Doplněk, s. 234–244.

Nedostatečně rozvinuté hospodářství způsobilo, že většina spotřebního a potravinářského zboží byla jen velmi těžko dostupná. Občané se nezdálo potýkali s nedostatkem vybraných potravin, hygienických potřeb či jiného základního spotřebního zboží.²⁷ Potřeba ekonomických reforem se naplno projevila od druhé poloviny 60. let, kdy vedení ekonomického ústavu Československé akademie věd začalo popisovat podrobné chyby v systému a možnosti jeho změny.²⁸ Ředitel ústavu Ota Šik ve svém projevu naznačil, že ekonomická změna je možná pouze se zavedením jistých demokratických prvků v hospodářství. Následně se ekonomické reformy uskutečnily jen ve velmi malém měřítku a byly zcela zastaveny po srpnu 1968.²⁹

²⁷ Synek, Miroslav. 1988. *Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968*. Scheinfeld-Schwanzerberg: Čs. středisko nezávislé literatury, s. 9–20.

²⁸ Brown, Archie. 2011. *Vzestup a pád komunismu*. Brno: Jota, s. 456–458.

²⁹ Kaplan, Karel. 2002. *Kořeny československé reformy II. 1968*. Praha: Doplněk, s. 50–60.

1.3. Kulturní a společenská oblast v období pražského jara

Problémy československé společnosti byly reflektovány i v kulturní oblasti. Do obrodného procesu se zapojili spisovatelé, novináři, umělci, skladatelé, výtvarníci.³⁰ Postupně se uvolňovala svoboda tisku, médií a divadelní tvorby. Začaly se hrát hry mladších autorů, které nebyly v zásadě protirežimní, ale s režimem nebyly v souladu. Po lednových událostech se sdělovací prostředky pozvolna začaly věnovat dříve tabuizovaným tématům.³¹

Nespokojenost s režimem se také projevila mezi studenty vysokých škol. Na studentské demonstraci, která se uskutečnila po opakovaných výpadcích elektřiny na strahovských kolejích, se mezi jinými skandovalo: „Chceme světlo, chceme studovat.“ Demonstrace byla následně potlačena příslušníky veřejné bezpečnosti.³² Počátkem února se v rozhovoru pro Československou televizi předseda československých spisovatelů Eduard Goldstücker veřejně zastal strahovských studentů, čímž dal další podnět k volání po liberalizaci politického klimatu v zemi. Od počátku března se v českých médiích začaly objevovat série článků podporující obrodný proces. Mezi nejdůležitější publikované spisy se řadí Akční program KSČ a manifest 2000 slov, které podpořily aktivní participaci společnosti na demokratizačním procesu.³³

³⁰ Pauer Jan. 2004. *Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí - plánování provedení*. Praha: Argo, s. 22.

³¹ Synek, Miroslav. 1988. *Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968*. Scheinfeld-Schwanzerberg: Čs. středisko nezávislé literatury, s. 9–20.

³² Tamtéž.

³³ Litera, Bohuslav, Miroslav Teichman, Jiří Vykoukal. 2004. *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha: Libri, s. 382–385.

1.4. Struktura orgánů státní moci

Nejvyšším orgánem státní moci v ČSSR bylo formálně Národní shromáždění, nicméně reálně vládla komunistická strana s vrcholným orgánem - Ústředním výborem KSČ. Stát byl rozdělen na kraje, okresy a obce. Po válce začaly vznikat národní výbory s formálně volenými orgány, které však nebyly projevem místní samosprávy. Jejich struktura byla odvozena od centrálních státních orgánů, rozdíl se nacházel pouze v počtu poslanců a v šíři zpracovávané agendy. Tudíž základem státní správy byly nejvyšší státní orgány, pod ně spadaly krajské národní výbory, nejnižšími celky byly okresní, pod které spadaly městské či místní národní výbory. Ostravský městský národní výbor (MěNV) spadl pod krajský národní výbor pro Severní Moravu (KNV).³⁴

Vznik národních výborů, společně s ustanovením o krajském zřízení, byl zakotven v československé ústavě.³⁵ Krajské národní výbory byly podřízeny vládě a vymezeným rezortním ministrům, v případě nepodvolení se krajského výboru měla vláda pravomoc výbor rozpustit. Krajské národní výbory byly rozděleny do jedenácti resortů³⁶, přičemž za každý měl zodpovědnost jeden referent. Nejdůležitější jednání se konala v rámci plenárního zasedání. Zasedání vedl vždy předseda, který měl hlavní slovo při jednání.³⁷ Ostrava byla společně s Brnem a Plzní výjimečná ve svém postavení. Jelikož se jednalo o velké město v regionu, měl městský výbor větší rozhodovací kompetence než v jiných městech. Vzhledem k velikosti města měl národní výbor města Ostravy také obvodní národní výbory.³⁸

V mé práci je analyzován Městský výbor Komunistické strany Československa v Ostravě a Severomoravský krajský výbor Komunistické strany Československa. Jelikož ÚV KSČ řídil veškerou činnost strany, bylo krajské a městské zřízení jen prodlouženou

³⁴ Schelle, Karel. 2016. *Dějiny veřejné správy*. Praha: Wolters Kluwer, s. 432–435.

³⁵ Květnová ústava z roku 1968.

³⁶ Všeobecné věci vnitřní, plánování, bezpečnost, školství, osvěta a tělesná výchova, práce a sociální péče, zdravotnictví, finance, vnitřní obchod a dále zemědělský, technický a hospodářský referát.

³⁷ Schelle, Karel. 2016. *Dějiny veřejné správy*. Praha: Wolters Kluwer, s. 432–435.

³⁸ Schelle, Karel. 2016. *Dějiny veřejné správy*. Praha: Wolters Kluwer, s. 450.

rukou ÚV KSČ. Stranické funkce se často prolínali, a proto národní výbory byly pouhými zprostředkovateli rozhodnutí z výborů komunistické strany.³⁹

³⁹ Bakala, Jaroslav. 1993. *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 452–466.

2. Specifické postavení Ostravska v Československu

Povaha a velikost malého města Ostravy se razantně proměnila v 18. století. V této době bylo objeveno rozsáhlé naleziště černého uhlí a tím započala značná expanze města. Vlivem postupné industrializace se Ostrava stala jedním z nejvýznamnějších průmyslových měst habsburské monarchie. Největší rozmach průmyslu nastal po otevření Vítkovických železáren v roce 1828, které daly mnoho pracovních příležitostí pro manuální pracovníky z širokého okolí.⁴⁰

V období první republiky⁴¹ se město rozvíjelo z technického, kulturního i společenského hlediska. Vyspělost města lze doložit existencí vysoké školy, divadel, stavbou nové radnice, aj.⁴² Čas rozmachu se zastavil během druhé světové války, kdy Ostrava byla okupována německou armádou. Veškerý průmysl byl přesměrován na výrobu vojenské techniky pro Německou říši. Ani po ukončení války a německé okupace se situace nevyvíjela příznivým směrem. Mezi léty 1945 až 1948 se československé politické spektrum posunulo výrazně doleva. KSČ pomocí manipulativních politických kroků postupně převzala moc nad státem, jejímž vrcholem bylo absolutní převzetí moci v únoru 1948.⁴³

V 50. letech 20. století provedla KSČ sérii kroků, které změnily charakter hospodářství v ČSR. Bylo rozhodnuto o rozšíření těžkého průmyslu ve městě, které bylo označeno termínem „ocelové srdce státu“. Nastal rozsáhlý rozvoj uhelného, hutnického a železářského průmyslu, který se však uskutečnil na úkor ostatních hospodářských oblastí.⁴⁴

⁴⁰ V roce 1830 žily v Moravské Ostravě necelé dvě tisícovky lidí, za padesát let přesáhl jejich počet 13 tisíc.

⁴¹ Trvání první republiky se datuje od roku 1918–1938.

⁴² divadla: českého Národního domu (dnes Divadlo J. Myrona), Německého domu (zničen na konci 2. sv. války), Polského domu a Městského divadla (dnes Divadlo A. Dvořáka).

⁴³ Havránek, Petr. 2016. *Historie města* (Dostupné online z: ostrava.cz).

⁴⁴ Bakala, Jaroslav. 1993. *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, s. 452–466.

Protěžování těžkého průmyslu se projevilo v druhé polovině šedesátých let, kdy postihla celou republiku hospodářsko-společenská krize. Vzhledem k hospodářskému vývoji začala klesat poptávka po uhlí. Jelikož se jednalo o primární zdroj finančních příjmů začal se kraj potýkat s finanční krizí. S tím také souvisela vědecko-technická zaostalost ostravské oblasti, kde chyběly vědecké kapacity pro modernizaci průmyslu. Kraj se vlivem těchto skutečností dočkal v druhé polovině šedesátých let nepříznivého označení jako jeden ze „zaostalých“.⁴⁵

Vlivem těžby se město potýkalo s výraznou ekologickou zátěží a docházelo k devastaci životního prostředí. Oblast se potýkala s postupným propadem země, který způsoboval rozsáhlou půdní erozi a zvyšovalo se riziko povrchového vývěřů metanu.⁴⁶ Mezi další problémy spadalo značné znečištění ovzduší, které bylo způsobeno rozsáhlým spalováním uhlí. Výše zmíněný stav měl za příčinu mnohačetné zdravotní problémy obyvatel.⁴⁷

⁴⁵ Juřica, Martin. 2015. *Léta 1968 v Ostravě – zmařený pokus o obnovu občanské společnosti*. (dostupné online z: [moderní dějiny.cz](http://moderni.dějiny.cz)).

⁴⁶ Ostravský region se také vyznačoval vysokým počtem sebevražd a problémem alkoholismu.

⁴⁷ Juřica, Martin. 2015. *Ostrava v době „tání“ (1953-1967)*. (dostupné online z: [moderní dějiny.cz](http://moderni.dějiny.cz)).

3. Období pražského jara v Ostravě

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, byla druhá polovina šedesátých let na Ostravsku provázena řadou závažných problémů. Mezi nejvýznačnější lze řadit ekonomickou recesi, rozsáhlou devastaci životního prostředí, špatnou občanskou vybavenost a jiné.⁴⁸ Možnost reformy stávajícího systému nastala během lednových událostí, které se řadí k pomyslným počátkům demokratizační politiky pražského jara. Vzhledem k charakteru kraje, který byl znám svou konzervativní povahou, nebyly zpočátku příznivé podmínky k realizaci nové politiky. Reformisté se často setkávali s kritikou a odmítáním, přesto viděli v lednovém usnesení KSČ možnost změny v centralisticko-byrokratickém vládnutí.⁴⁹

3.1. Lednová jednání regionálních politických představitelů

Rezoluce lednového zasedání ÚV KSČ byla původně neveřejná a určena pouze k vnitrostranickému jednání. Městský výbor KSČ v Ostravě tento dokument začal projednávat bezprostředně po lednovém zasedání ÚV KSČ.⁵⁰ Plenární diskuze se dotýkala problému ztráty důvěry většiny občanů ke komunistické straně. Také se obšírně projednávala tematika fungování stranických struktur. Funkcionáři z městského výboru si stěžovali na tajné a nekoherentní praktiky předávání informací z ÚV KSČ. Poukazovali na nové rezoluce o otevřenosti informací, které nejsou uvnitř strany prozatím plněny. Zastávali názor, že pokud se budou transparentně předávat informace nižším orgánům, bude zajištěna lepší funkčnost systému.⁵¹

⁴⁸ Juřica, Martin. 2015. *Léta 1968 v Ostravě – zmařený pokus o obnovu občanské společnosti*. (dostupné online z: moderni-dějiny.cz).

⁴⁹ Jiřík, Karel. 2013. *Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení* (Dostupné online z: moderni-deniny.cz).

⁵⁰ Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 9.1. 1968, karton 29, INV č. 33.

⁵¹ Tamtéž.

Na podkladě konkrétních výroků zástupců lze doložit momentální nálady v plénu. Stav lze ilustrovat z příspěvku jednoho z členů, který zdůrazňoval, že „(...) jde o to, aby ústřední výbor získal důvěru mas, důvěru občanů a členů naší ČSSR, aby vzrostla důvěra v politiku a činnost KS.“ Mezi další důležité body diskuze patřila záležitost obměn stranických postů. Z plenárního zasedání městského výboru KSČ lze odvodit akceptaci nové politiky a ochotu diskutovat o stávajících problémech strany. Také zde prozatím nebyla patrná výraznější konfrontace reformistů s konzervativci. Zároveň je nutno konstatovat, že se jednalo o první reakci na rezoluci a reálné změny začaly probíhat až březnu.⁵²

Lednová rezoluce se rovněž projednávala na plénu krajského výboru KSČ. Schůzi řídil Drahomír Kolder, který se vyjádřil ke stanoviskům ÚV KSČ. Lze říci že jeho příspěvek byl spíše obecný a vedený v konzervativním duchu. D. Kolder hovořil o vnitrostranických obtížích, zejména o nutnosti změny ve fungování stranického aparátu, a to konkrétně navýšením akceschopnosti strany. Závěr zasedání byl provázen souhlasem s lednovou rezolucí ÚV KSČ zdůrazňující zapojení komunistů a krajského výboru do větší demokratizace socialistické společnosti a plnění cílů XIII. sjezdu.⁵³ Ze zápisu jednání krajského výboru KSČ je patrný větší názorový střet mezi konzervativními a proreformními členy ve srovnání s městským výborem KSČ. Konzervativní jádro pod vedením vedoucího tajemníka Krajského výboru KSČ v Severomoravském kraji a současně člena ÚV KSČ Oldřicha Voleníka, následované Aloisem Indrou⁵⁴, Drahomírem Kolderem⁵⁵, Jaromírem Brovjákem⁵⁶, Josefem Kempným⁵⁷ a dalšími, mělo v danou dobu převahu.⁵⁸

⁵² AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 9.1. 1968, karton 29, INV č. 33.

⁵³ Zemský archiv v Opavě; Zápis schůze pléna KV KSČ 10.1.1968; Inventární číslo: 40; Signatura: Z-22.

⁵⁴ Člen výboru pro národní výbory a člen ÚV KSČ.

⁵⁵ Člen Národního shromáždění.

⁵⁶ Člen pléna Městského národního výboru, který byl význačný svým kladným přijetím normalizace.

⁵⁷ Předseda Městského národního výboru v Ostravě.

⁵⁸ Krejčí, Jaroslav. 1998. „Spor s centristy a konzervativci v Severomoravském KV KSČ v Ostravě v letech 1968-1970“ Pp.51-70 in Jiřík Karel (ed.) Svědectví o roce 1968 v Ostravě. Ostrava: Tilia.

3.2. První projevy reformního období v lokálních sdělovacích prostředcích

Vzhledem k tomu, že se jednalo o počátek reformního procesu, nebyla zatím viditelná změna ani ve veřejných sdělovacích prostředcích.⁵⁹ Sledované regionální periodikum s názvem *Nová svoboda* zatím pouze publikovalo zprávy informativního charakteru, které byly v souladu s oficiální stranickou linií.⁶⁰

Přesto během února nastal u *Nové svobody* liberální posun oproti předchozím létům. Začaly se vydávat cykly s názvem „Nelze být divákem“, které zveřejňovaly názory Ostravanů na současné politické dění. Byl zde také publikován názor Zdeňka Hejzlara, který byl v padesátých letech ze strany vyloučen. Kritizoval vysoké politické představitele za malou informovanost veřejnosti, avšak současně stále věřil, že se strana vypořádá se svojí minulostí a vydá se směrem k „lepšímu zítřku“. ⁶¹ Svůj názor také projevil J. Skýpal, podle kterého se projevovala již větší otevřenost na pracovišti a s tím spojená větší efektivita výkonu, což přičítal otevřené diskuzi, a ne pouhému „slepému přikyvování“. ⁶²

V druhé polovině února proběhla v Ostravě otevřená diskuze na téma padesátých let.⁶³ Jednalo se o besedu s historikem Karlem Kaplanem, bývalou poslankyní Národního shromáždění a členkou ÚV KSČ Marií Švermovou, bývalým poslancem Národního shromáždění Zdeňkem Hejzlarem⁶⁴ aj., kteří byli přímými účastníky takovýchto politických událostí.⁶⁵ Některé z těchto rozhovorů byly také publikovány v *Nové Svobodě*, jako například rozhovor s výše zmíněnou M. Švermovou.⁶⁶ M. Švermová kritizovala přílišný centralismus moci, který ve straně dlouhá léta vládl. Naopak chválila tehdejší nastavení rozdělení moci mezi širší

⁵⁹ *Nová svoboda*, 11. 1. 1968, s. 1.

⁶⁰ *Nová svoboda*; 26. 1. 1968, s. 1.

⁶¹ Juřica, Martin. 2015. *Léta 1968 v Ostravě – zmařený pokus o obnovu občanské společnosti*. (dostupné online z: moderni.dějiny.cz).

⁶² *Nová svoboda*; 11. 2. 1968, s. 1.

⁶³ Jednalo se o výrazné stranické čistky pomocí stalinistických metod.

⁶⁴ Z. Hejzlar byl v 50. letech poslanec Národního shromáždění, následně byl vyloučen z KSČ a nucen vykonávat dělnické práce. Na konci 50. let mu bylo dovoleno vykonávat funkci ředitele základní školy.

⁶⁵ *Nová svoboda*; 28.2.1968, s. 3.

⁶⁶ Publikován 10. 3. 1968.

představitele, nejen v úzkém okruhu ústředního výboru. Právě M. Švermová se zmínila o nezbytné stranické rehabilitaci Z. Hejzlara, vzhledem k jeho nespravedlivému vyloučení ze strany. Podle Švermové je totiž nezbytné hovořit o chybách, které strana udělala v minulosti, aby se jim v budoucnosti zabránilo a jednalo se novým způsobem. Rozhovor ukončila výrokem, že v téhle situaci již nelze udělat krok zpět k původní distribuci moci.⁶⁷

Konzervativní jádro strany negativně hodnotilo novou otevřenost médií. Oldřich Voleník v televizním vysílání označil média za „brzdící a dezorientující“ prostředky v současném vývoji. Tímto výrokem pobouřil novinářskou obec a byl přinucen se omluvit. Patnáctého února vydal omluvné prohlášení veřejným sdělovacím prostředkům. Následně byl nucen změnit své názory a přiklonil se na stranu tisku.⁶⁸

Další subjekt, který se aktivně zapojil do reformního dění, byl Koordinační výbor uměleckých svazů. Výbor se zavazoval sjednotit a podporovat svobodnou tvůrčí uměleckou činnost. Svá stanoviska podal krajskému výboru KSČ.⁶⁹ Umělecký výbor požadoval zařazení uměleckých svazů do rozhodujících struktur KSČ. Také žádal vysvětlení politických rehabilitací členů KSČ, s čímž mimo jiné souvisela žádost o ujasnění momentálního stavu členství Zdeňka Hejzlara. Svaz totiž poukazoval na všeobecné mínění o konzervativním vystupování Severomoravského KV KSČ a žádal o vysvětlení tohoto tvrzení. Svaz mimo jiné žádal krajský výbor o včasné předložení kandidátů do voleb, aby bylo možné včasné přezkoumání jejich vhodnosti pro reformní éru. V požadavcích bylo uvedeno, že kandidáti by měli být charakterní, čestní a také by měli splňovat požadavky aktuálního demokratického vývoje pro „moderní socialistickou společnost“. V závěru tohoto prohlášení byl kladen důraz na podporu svobody slova, jelikož „...naše socialistická společnost musí stavět na hodnotách humanismu, pravdy, spravedlnosti a krásy lidského života.“ Cílem bylo

⁶⁷ Nová svoboda; 10. 3. 1968, s. 4.–5.

⁶⁸ Nová svoboda; 15.2. 1968, s. 1.

⁶⁹ ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 26.-27.3. 1968; Inventární číslo: 39, signatura: Z-217.

dokázat, že ČSSR může fungovat na základě rovnosti, průmyslové vyspělosti a kulturní otevřenosti.⁷⁰

Na výše uvedená stanoviska uměleckého svazu reagoval krajský výbor KSČ. Obhajoval se tím, že počáteční váhavý a odtažitý přístup k reformám vznikl na základě pocitu malé důležitosti reformy na krajské úrovni. Své jednání odůvodňoval domněnkou, že se jedná o záležitost centra strany. Prohlašoval, že se nyní budou její členové do demokratizačního procesu plně zapojovat. Na plénu KV KSČ se také odsouhlasilo vytvoření speciálního orgánu určeného k vyřešení stranických rehabilitací. Pro rehabilitaci byla schválena speciální komise. Na závěr členové komunistické strany prohlásili, že souhlasí i s novinářskou prací a věří, že jim právě novináři pomohou dosáhnout lepších výsledků v obrodném procesu.⁷¹

⁷⁰ ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 26.-27.3. 1968; Inventární číslo: 39, signatura: Z-217.

⁷¹ Tamtéž.

3.3. Březnová jednání regionálních politických představitelů

Plénium krajského výboru KSČ konané počátkem března rozvádělo hlavní témata, která se budou projednávat na dubnové konferenci. Mezi hlavní témata opětovně spadala snaha o zvýšení důvěry občanů ve stranu. Dalším důležitým tématem bylo hospodářství. Za pomoci účinného využití vědecko-technického pokroku by se měl stav hospodářství zlepšit. Nejdůležitějším bodem měla být snaha o decentralizaci zefektivněním státní správy na krajské a okresní úrovni. V závěru rezoluce KV byl prezentován postup volby nového složení nižších úrovní výborů. Nově byla dohodnuta možnost výběru způsobu hlasování, buď veřejnou či tajnou formou. Diskutovalo se o tom, že pokud se zvolí hlasování tajné, bude nutné, aby měl kandidát více jak 51 % hlasů.⁷²

Plénium městského výboru KSČ, konané v 17. března bylo provázeno řadou stranických obměn. Jednalo se o volbě vedoucího tajemníka⁷³ a hlasovalo se o složení předsednictva městského výboru KSČ. KV i MěV KSČ se v daném období vyznačovaly pomalým a zdrženlivým jednáním.⁷⁴ Jako reakce na danou situaci, byla zveřejněna kritika městského výboru v novinovém článku vydaném deníkem Práce. Ostravští členové pléna MěV KSČ zde byli kritizováni za nízkou akceschopnost a také za pomalý start obrodného procesu. Také O. Voleník byl zpochybňován za to, že nevnáší čerstvý vítr do stranického vedení KV KSČ.⁷⁵ Kladně byl naopak hodnocen zvolený tajný způsob hlasování, který měl výrazný vliv na složení nových kádřů, protože tento způsob byl již považován za transparentní demokratický prvek.⁷⁶

⁷² ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 8.3.1968; Inventární číslo: 64; Signatura: P-922.

⁷³ Opětovně zvolen Alois Král.

⁷⁴ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 17.3. 1968, karton 29, INV č. 34.

⁷⁵ Deník Práce; 17.3. 1968, s. 1.

⁷⁶ Deník Práce; 18.3. 1968, s. 1.

Také v městském výboru proběhla obměna stranických funkcí, avšak pozice prvního tajemníka byla ponechána stávajícímu Aloisi Králi. Koncem února napsali zástupci Pedagogické fakulty univerzity v Ostravě otevřený dopis, ve kterém kritizují ponechání funkce A. Královi. Vyjadřují svůj nesouhlas s jeho negativními názory na tisk, o kterých referoval na plénu, jelikož tisk byl důležitou součástí obrodného procesu. Také nesouhlasili s malým počtem hlasů, díky kterým obhájil A. Král svůj post. Tehdejší zástupci fakulty požadovali, aby se vzdal své funkce.⁷⁷

V reakci na otevřený dopis byl na městském zasedání výboru KSČ koncem března odvolán dlouholetý konzervativní vedoucí tajemník A. Král, kterého vystřídal Radomír Gaj. Odvolání A. Krále bylo zdůvodňováno jeho zdravotním stavem a podpořeno argumentem, že „*strana v této době potřebuje bojovníka*“. Konzervativní postoj A. Krále lze zaznamenat z jeho výroku na schůzi, kdy během jeho úvodního proslovu kritizoval chování některých jedinců, kteří se z obrodného procesu snaží vytěžit osobní zisky. Také jeho dvacetileté působení ve funkci přivádí k označení – konzervativní komunista.⁷⁸

Nově zvolený Radomír Gaj kritizoval způsob voleb v nejnižších organizacích. Poukazoval na špatné zavedení demokratických voleb uvnitř organizace; „*Jsme v etapě rozchodu definitivního s direktivním řízením hospodářství a politickým řízením společnosti*.“ Kritizoval také malé zapojení členů výboru během debat v minulých letech.⁷⁹ Na zasedání se rovněž projednávalo znění akčního programu, který měl zajistit cestu ke zlepšení situace ve městě. Výsledkem bylo vytyčení celkem patnácti bodů na zlepšení fungování města. Obsah akčního programu zahrnoval mnoho problematik.⁸⁰ Obecně lze říci, že vše mělo spět ke zvýšené důvěryhodnosti strany v Ostravě v rámci jejího lepšího fungování, která posléze napomůže odstranit hospodářské a sociální obtíže. Závěr zasedání sliboval pokračování v budování jednoty strany a podporu obrodného procesu.⁸¹

⁷⁷ Nová svoboda; 22.3. 1968, s. 1.

⁷⁸ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 28.3. 1968, karton 29, INV č. 34.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Zlepšení personálního fungování strany přes fungování hospodářství v kraji, až po životní úroveň obyvatel.

⁸¹ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 28.3. 1968, karton 29, INV č. 34.

3.4. Dubnový Akční program KSČ

K jednomu z klíčových momentů pražského jara se řadilo vydání dubnového Akčního programu KSČ. V programu byly uvedeny společenské, politické a ekonomické reformy. V oblasti společenského dění se jednalo o kulturní otevřenost, která byla provázena zrušením cenzury. Konkrétně se jednalo o liberalizaci v oblasti vědeckého bádání, školství a vzdělanosti. V ekonomické oblasti se rozhodlo o omezení těžkého průmyslu a liberalizaci hospodářství, což zahrnovalo větší nezávislost průmyslových podniků.⁸²

V reakci na zrušení cenzury vyšel 11. dubna v Nové svobodě článek, který vyzýval k aktivizaci inteligence „ocelového srdce republiky“. Jednalo se o reakci na schůzi Koordinačního výboru uměleckých svazů. V článku je kritizován přístup minulého vedení strany, která zástupce inteligence rázně zařazovala do pozadí veškerého jednání. Celé období od 50. let bylo vedeno v duchu výrazného upřednostnění manuálních pracovníků před inteligencí. Inteligence byla výrazně diskriminována a zacházelo se s ní nekorektním a urážlivým způsobem. Na tento článek reagoval městský výbor svojí výzvou, kde žádal o přerušení předešlé stranické linie a s inteligencí se zacházelo rovnostářsky. Vyzýval tak k jednotě všech složek společnosti, aby mohl být zaručen demokratický pokrok v Ostravě. Zástupci inteligence byli vyzváni k větší iniciativě a pomoci v obrodném procesu.⁸³

V návaznosti na předchozí text, vyšel druhý den článek v Nové svobodě s názvem „*Rehabilitovat Ostravu*“, ve kterém byla detailně vyobrazena problematika vztahů s inteligencí. Jednalo se o otevřený dopis Svazu československých spisovatelů ústřednímu výboru strany a ministru spravedlnosti.⁸⁴ V dopise je prezentován historický problém Ostravska jako kraje s velkým počtem obyvatel, kteří se přistěhovali nuceně v rámci stranické reorganizace. Reorganizace byla zaměřena na doplnění stavu jak dělnických pracovníků, tak doplnění pracovních pozic inteligence. To posléze vedlo k pocitu „pobytku ve vyhnanství“ v ostravském kraji a nakonec došlo

⁸² Akční program KSČ. 1968. 5. duben, Praha. - Akční program KSČ (Dostupné online z: 68.usd.cas.cz).

⁸³ Nová svoboda, 11.4. 1968, s. 3.

⁸⁴ Nová svoboda, 12.4. 1968, s. 2.

i k dožadování veřejné omluvy z důvodu „hořkosti“ ve společnosti, ve které se kraj nacházel.⁸⁵

Další článek publikovaný v Nové svobodě dokládá otevřenost a svobodu tisku. Stať s názvem „Příběh vězně číslo 2408“ veřejně popisovala jeho životní příběh. Jednalo se o nespravedlivě odsouzeného muže, který byl uvězněn z politických důvodů. V článku tento muž otevřeně popisuje své uvěznění a chování dozorců v zařízení pro politické vězně v dole Jáchymov, kde musel vykonávat těžkou činnost.⁸⁶

⁸⁵ Nová svoboda, 12.4. 1968, s. 2.

⁸⁶ Nová svoboda, 18.4. 1968, S. 3.

3.5. Vliv dubnového programu v regionálních výborech KSČ

Vydáním akčního programu se zvýšila podpora reformního procesu. Větší aktivita byla zaznamenaná nejen ze strany členů KSČ, ale i běžných občanů. S narůstající podporou reformního procesu se více aktivovala konzervativní opozice, která chtěla proces zastavit a vrátit do původního stavu. Nejvýrazněji se konflikt mezi konzervativními a proreformními příznivci projevoval během jednání v plénech KV a MěV KSČ.

Koncem dubna se konala konference KV KSČ, kde proběhla volba nového předsednictva, komisí a vedoucího tajemníka, kterým byl opětovně zvolen Oldřich Voleník.⁸⁷ Ponechání funkce vedoucího tajemníka stejnému zástupci značí o prozatímní převaze konzervativních členů. I přes tuto skutečnost bylo v plénu zvoleno mnoho nových představitelů.⁸⁸ Celkem 21 % členů v plénu bylo možné přiřadit k představitelům reformního bloku. Jednalo se např. o J. Němcovou, L. Bubníka, J. Franka, J. Krejčí, L. Kovalčíka, A. Tomečka aj. Počet zástupců reformního bloku se zdál být malý, avšak konzervativních zástupců bylo okolo 15 %, dalších 15 % připadalo na centristy a zbylých necelých 50 % zástupců bylo označeno za nezařazené. Vlivem nového složení pléna se posléze dařilo konzervativní zástupce přehlasovat.⁸⁹

V některých případech měla kritika ze strany konzervativních zástupců i pozitivní dopad. Jednalo se o prohlášení Aloise Indry, který kritizoval nový proces, především pak novinářské projevy a jejich negativní dopad. V reakci na tyto postoje vznikaly organizace na podporu novinářské práce, jako byl například první dělnický výbor na ochranu tisku.⁹⁰

⁸⁷ ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 21.4.1968; Inventární číslo: 40; Signatura: Z-220.

⁸⁸ 72 % nových členů.

⁸⁹ Jiřík, Karel. 2013. Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení (Dostupné online z: moderni-deniny.cz).

⁹⁰ ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 21.4.1968; Inventární číslo: 40; Signatura: Z-220.

Dalším projevem pražského jara na Ostravsku byl charakter oslav prvního máje. Oslava, která v minulosti klasicky probíhala pouze ve formě oficiálních stranických průvodů, se zároveň uskutečnila na veřejných náměstích v Ostravě, kde se občané spontánně shromáždili a oslavili první máj jiným způsobem, než bylo do té doby zvykem. Z jednotlivců, kteří zde vystoupili, lze uvést např. Oldřicha Černíka⁹¹, Marii Mikovou⁹² či Olgu Nováčkovou⁹³. Jednalo se o důležitý okamžik projevení svobodných názorů obyvatel, který v předchozí etapě neměl obdoby.⁹⁴

Mimo oslav prvního máje byla otevřená nálada ve společnosti projevena v podpoře původních křesťanských hodnot, které byly komunistickým systémem potlačeny. Projevilo se to zvýšeným zájmem o výuku náboženství, větší návštěvností bohoslužeb a snaze o obnovu chátrajících křesťanských památek. Během května také došlo k plné obnově mládežnických spolků jako byl Junák a Sokol, které byly v 50. letech stranou zakázány.⁹⁵

Aktivizace občanské společnosti způsobila nestabilitu režimu. Příslušníci strany si byli vědomi postupné ztráty kontroly nad společností a koncem května se tento fakt začal projevovat v komunální politice. Během zasedání městského výboru se projednávalo narušení stranické integrity ze strany médií, které svými názory vystupovaly ofenzivně vůči KSČ. Strana kritizovala přílišnou otevřenost tisku v oblasti původně tabuizovaných témat 50. let, jako byl Vítězný únor, kolektivizace a znárodnění. Plénium městského výboru KSČ vyjádřilo obavu z poškození stranického jména ze strany médií.⁹⁶

⁹¹ Předseda ČSSR vlády od dubna 1968 do ledna 1970.

⁹² Poslankyně Národního shromáždění.

⁹³ Členka předsednictva ÚV KSČ.

⁹⁴ Juřica, Martin. 2015. *Léta 1968 v Ostravě – zmařený pokus o obnovu občanské společnosti*. (dostupné online z: moderni.dějiny.cz).

⁹⁵ Pavelčíková, Nina. 2008. „Ohlasy pokusu o obnovu občanské společnosti na příkladu ostravského regionu“. Pp. 22-35 in Pavel Krákora (ed.) *Pražské jaro 1968 Pokus o obnovu občanské společnosti*. Praha: Epoque.

⁹⁶ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 17.5. 1968, karton 29, INV č. 34.

Nově vzniklé zájmové organizace byly rovněž problematické pro kontrolu ze strany Národní fronty. Jednalo například o Klub angažovaných nestraníků, který se hlásil k ideálům demokracie a rovnosti před zákonem. Jedním z návrhů řešení této situace bylo nasazení příslušníků strany do všech organizací v rámci systému. Jako nejdůležitější krok byl v plénu vytyčen plán eliminace jakýchkoliv protirežimních činitelů a pokračování v rozvoji demokratického centralismu.⁹⁷

Na základě analýzy projednávaných témat v plénu se komunistická strana potýkala se ztrátou absolutní moci. Vládní straně se vymkla kontrola nad reformním obdobím, jelikož význam občanské společnosti sílil. Vzhledem k tomu, že byl celý demokratizační plně v procesu, nebylo již mnoho možností, jak znovu nastolit plný dohled nad společností. Jednou z možností bylo ukončit demokratizační proces, což by se setkalo s velkou vlnou nevole. Nakonec se strana zavázala pouze ke kontrole nekomunistických organizací.⁹⁸

Na rozdíl od městské konference se v KV KSČ projednávala problematika fungování výboru. Kritizovala se vnitřní stranická nejednota, jelikož spor mezi konzervativci a reformisty paralyzoval možný posun ze stávající situace. Bylo nutné vyřešit stranické rozpory, aby se mohl demokratizační rozvoj dále prohlubovat. Byly stanoveny příčiny neefektivnosti jednání členů pléna. Jako problematická byla označena kontinuální pasivita členů a názorová nejednotnost. Jádrem problému spočívalo ve dvacetiletém ustáleném chodu KV KSČ, který se vyznačoval pouhým přebíráním rozhodnutí z ÚV KSČ, bez známky jakékoli inovace, konsenzu a dialogu. Kritika se vztahovala v obecné rovině k nezainteresovanosti ohledně konkrétních situací ve výborech s tím, že pouze kopírují zprávy z ÚV bez jakýchkoliv inovací. Dle Akčního programu KSČ se měla rozvíjet individualita a tvůrčí iniciativa členů strany, která by zlepšila efektivitu fungování strany.⁹⁹

⁹⁷ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 17.5. 1968, karton 29, INV č. 34.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 22.5.1968; Inventurní číslo: 40; Signatura: Z-220.

Tři dny po krajské konferenci proběhla schůze Městského výboru KSČ v Ostravě, na které se rovněž hodnotila dosavadní situace. Městské zasedání se konalo ve dnech 25. až 29. června. První den městský výbor zaručil podporu a svobodu veřejného kulturního projevu. Prohlásil, že odmítá jakoukoli cenzuru a souhlasí s koncem byrokratického centralistického způsobu fungování strany, zejména v kulturní a ekonomické oblasti.¹⁰⁰

Během dalšího dne plenárního zasedání Městského výboru KSČ v Ostravě byl přednesen návrh akčního programu.¹⁰¹ Program se skládal ze čtyř částí: úloha KSČ, rozvoj socialistické demokracie, program – vědy, školství a kultury a program hospodářského vývoje města. Určitý posun také nastal v definování charakteru stranických pracovníků. Jednalo se o soupis nutných kvalifikací pro budoucí členy výborů. Žadatel by měl splňovat následující: ukončené vysokoškolské vzdělání, praxe a iniciativní přístup při formování politiky.¹⁰²

Poslední den zasedání byla přednesena rezoluce MěV KSČ, kde byla hodnocena dosavadní činnost výboru od ledna 1968. Na městském zasedání se projednávalo zakotvení tajného hlasování do směrnic strany. Také se definovaly veškeré pravomoci a povinnosti jednotlivých pracovišť městského výboru. Mezi povinnosti také spadala nutnost diskuze uvnitř jednotlivých částí městského výboru a následný ucelený systém předávání informací napříč výborem.¹⁰³

Rovněž v krajském výboru se projednával demokratický charakter jednání. Počátkem července se konala schůze KV KSČ, kde byl zvolen tajným hlasováním nový první tajemník Leopold Kovalčík, který nahradil ve funkci Oldřicha Voleníka. Schůze byla význačná svým proreformním charakterem. Tvrzení lze doložit jednak formou vedení schůze, kdy s důrazem na efektivnost byl určen konkrétní čas projevu jednotlivců. Předmětem zájmu byla také jazyková forma rezolucí, která byla jedním z charakteristických rysů předchozích jednání. Demokratičnost lze doložit i z dalších požadavků ohledně dosažení neformální autority a důvěry ve společnosti.¹⁰⁴

¹⁰⁰ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 25.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

¹⁰¹ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 28.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 29.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

¹⁰⁴ ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 2.7.1968; Inventární číslo: 40; Signatura Z-225 B.

3.6. Manifest 2000 slov

Dvacátého sedmého června byl zveřejněn jeden z nejvýznamnějších textů období pražského jara, který nepocházel z orgánů KSČ. Jedná se o tzv. manifest 2000 slov, které vydal pod svou záštitou spisovatel Ludvík Vaculík.¹⁰⁵ Manifest byl otištěn v Literárních novinách, Mladé frontě, Práci a v Zemědělských novinách. Výzva měla aktivizovat občany v proreformních hnutích za rozvoj demokracie. Manifest svým podpisem podpořila řada osobností převážně intelektuálů, herců, sportovců apod. V Ostravě jej podepsali městský chirurg Vojmír Ševčík, primář interní kliniky v Ostravě Jiří Veleminský a proděkan Pedagogické fakulty v Ostravě Alois Knop.¹⁰⁶ Text nebyl svým charakterem antikomunistický, avšak konzervativní komunisté nebyli spokojeni s jeho obsahem. Manifest vyvolal negativní debatu v ÚV KSSS, která následně vyústila v tzv. varšavské ultimátum.¹⁰⁷

V Nové svobodě vyšlo o dva dny později hodnocení manifestu 2000 slov. Autor článku manifest spíše kritizoval, jelikož se dle jeho názoru nejednalo o aktuální problémy. Argumentoval tím, že strana již veškeré reformní kroky uvedla v rámci Akčního programu KSČ, konkrétně zrušení cenzury a zákon o soudních rehabilitacích. V hodnocení se také promítala obava z přílišné aktivizace nestranických orgánů, která by údajně narušila demokratizační proces. Tudíž celkově bylo hodnocení prohlášení spíše negativního charakteru, jelikož se vymezovalo vůči fungování strany a hlásilo se k podpoře nestranických organizací.¹⁰⁸

Reakce městského výboru byla rozporuplná a rozdělila členy na tři tábory. První hodnotil manifest pozitivně, jelikož se jednalo o podporu reformního období. Druhý hodnotil negativně a to ke strachu ze zhroucení stávajícího systému. A třetí skupina hodnotila prohlášení neutrálně, avšak s obavou o přílišné zapojení nestranických organizací, které nepodléhaly důkladné kontrole.¹⁰⁹

¹⁰⁵ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 29.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

¹⁰⁶ Jiřík, Karel. 2013. Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení (Dostupné online z: moderni-deniny.cz).

¹⁰⁷ Manifest 2000 slov. 1968. *Text manifestu 2000 slov*. (Dostupné online z: <http://www.totalita.cz>).

¹⁰⁸ Nová Svoboda, 29.6. 1968, s. 1.

¹⁰⁹ AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 29.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

3.7. Dopis pěti armád tzv. varšavské ultimátum

Vydáním manifestu 2000 slov vznikala v Kremlu čím dál silnější tlak na zastavení reformy v ČSSR. Ve dnech 14. – 15. července proběhla ve Varšavě konference, která hostila nejvyšší představitele komunistických režimů východního bloku. Výsledkem konference bylo vyhlášení takzvaného varšavského ultimáta (dopis pěti armád určený vládě ČSSR), které vyzývalo k zastavení veškeré činnosti směřující k uvolňování režimu, jelikož by tato činnost směřovala k odtržení od socialistického bloku. V následujících dnech proběhla debata v ÚV KSČ, kde se vyvracela tvrzení varšavské pětky, ohledně negativního vlivu reformního období na podstatu socialistického režimu.¹¹⁰

V reakci na toto ultimátum se konalo plenární zasedání KV KSČ. Krajský výbor hodnotil situaci jako nepochopení zdejších podmínek. V plénu se hovořilo o manifestu 2000 slov, který se šířil přes země východního bloku až do Sovětského svazu. Člen KV Jaroslav Krejčí reagoval na zmíněnou kritiku manifestu tím, že není možné odsoudit vnitřní obrodu strany v ČSSR, která se vyznačovala specifickými podmínkami. I kdyby manifest nebyl publikován, tak by se zmíněné tendence uvnitř společnosti tvořily a to i bez jeho sepsání.¹¹¹

Další den byla svolána schůze pléna městského výboru, na které se rovněž diskutovalo o záležitostech spojených s dopisem pěti armád. Část členů MěV KSČ kritizovala rychlé uveřejnění dopisu bez informování členů KSČ, další skupina hodnotila toto počínání pozitivně, jelikož se jednalo o otevřenou rychlou reakci na situaci. Závěrem městský výbor KSČ souhlasil se stanoviskem ÚV KSČ, které vyzývalo k tomu, aby politická rozhodnutí učiněná v plénech výborů KSČ byla rozvážlivá a nebyly činěny radikální rozhodnutí. Tímto jednáním mělo dojít ke konsolidaci vztahů se členy Varšavské smlouvy, tak aby nastalo uklidnění mezinárodně politické situace.¹¹²

¹¹⁰ Jiřík, Karel. 2013. *Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení* (Dostupné online z: moderni-deniny.cz).

¹¹¹ ZAO; Zápis schůze pléna KV KSČ 18.7.1968; Inventurní číslo: 40; Signatura Z-226.

¹¹² AMO, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 19.7. 1968, karton 30, INV č. 35.

4. Okolnosti okupace v ostravském regionu

Sovětský svaz nemohl situaci v Československu nadále tolerovat. Demokratizační proces se vymknul kontrole a směřoval k rozkladu stávajícího systému a odklonu od kremelského vzoru. Sovětský svaz z důvodu udržení si své mocenské nadvlády v socialistickém bloku, musel udělat rázný konec reformnímu období v ČSSR. Během noci na jednadvacátého srpna vstoupila vojska Varšavské smlouvy na území Československé socialistické republiky. Jednalo se o okupaci za účelem znovunastolení původního režimu a vynucené loajality ke Kremlu.¹¹³

První den okupace se projevil na Ostravsku podobně jako na celém území republiky. V Ostravě se zvedla vlna nevole a nesouhlasu s intervencí. Většina složek obyvatel nebyla schopna pochopit účel okupace a dávala tento postoj jasně najevo. Po celém městě se začaly objevovat nesouhlasné nápisy typu „Ivane jdi domů, čeká tě Nataša“, či „Kdyby Rusů nebylo, jak by se nám dařilo“.¹¹⁴ Jako v jiných městech, tak i v Ostravě vyrazili občané na pochod proti okupantům. Se záměrem ztížit orientaci vojáků ve městě se sundávaly či jinak upravovaly cedule s názvy ulic, dopravní značky a jiná značení. Nesouhlas s nastalou situací byl také projeven během pracovní doby, jednalo se například o vyhlášení hodinových stávek. Dny, které následovaly bezprostředně po okupaci, se vyznačovaly intenzivní nevolí a odporem.¹¹⁵

Pomocí vlivu původního konzervativního jádra se začala situace vracet do původního předlednového stavu. Prostřednictvím nátlaku konzervativců docházelo ke snahám zdiskreditovat reformní křídlo strany. Jako příklad lze uvést osud prvního tajemníka Městského výboru KSČ v Ostravě Radomíra Gaje a redaktora *Nové svobody* Ivana Kubíčka, kteří byli násilím odvedeni a vyslýcháni Sovětskou armádou. Posléze R. Gaj i I. Kubíček podlehli vyhrůžkám (jednalo se o vydírání, které v případě neuposlechnutí mělo vést k zabití jejich rodin). Gaj podřídil své působení ve straně nově nastolenému vedení a Kubíček byl přeřazen na nižší funkci v redakci.

¹¹³Juřica, Martin. 2015. *Léta 1968 v Ostravě – zmařený pokus o obnovu občanské společnosti*. (dostupné online z: moderni-dějiny.cz).

¹¹⁴Šimíček, Petr. 2013. *Soubor letáků z roku 1968 – reakce na okupaci* (Dostupné online z: moderni-dějiny.cz).

¹¹⁵Jiřík, Karel. 2013. *Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení* (Dostupné online z: moderni-deniny.cz).

Bezprostředně po jeho návratu byla redakce Nové svobody obsazena vojáky a bylo zastaveno vydávání tohoto deníku.¹¹⁶ Ve výborech KSČ docházelo rovněž k prosazení sovětských požadavků. Vznikla frakční nátlaková skupina vedená Vladimírem Brovjákem, která odmítala stanoviska ÚV KSČ a dokonce přímo informovala sovětského okupačního generála o současném politickém stavu. Aktivita Brovjákovy nátlakové skupiny postupně rostla na síle a zapříčinila odstoupení řady členů předsednictva, šéfredaktora Nové svobody L. Bubníka a také Ivana Kubíčka. Vliv Brovjákovy skupiny byl natolik znatelný, že se postupně navýšil počet jeho sympatizantů a za podpory sovětské armády začala v Ostravě naplno konsolidace situace.¹¹⁷

Intervencí vojsk Varšavské smlouvy a následné uplatnění Brežněvovy doktríny, se začaly v Československé vládě uplatňovat neostalinistické praktiky. Kreml si pomocí podpisu Smlouvy mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky otevřel cestu k likvidaci veškerých reforem a začala éra zvaná normalizace.¹¹⁸

¹¹⁶Juřica, Martin. 2015. Ostrava v době „tání“ (1953-1967). (dostupné online z: [moderní dějiny.cz](http://moderni-dějiny.cz)).

¹¹⁷Jiřík, Karel. 2013. *Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení* (Dostupné online z: [moderní-deniny.cz](http://moderni-deniny.cz)).

¹¹⁸Litera, Bohuslav, Miroslav Tejchman, Jiří Vykoukal. 2004. *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha: Libri, s. 571.

5. Zhodnocení politických událostí v Ostravě roku 1968

Jak vyplývá z předchozí kapitoly, události pražského jara lze jednoznačně spojovat také se specifickým regionem Ostravska (a úžeji města Ostravy, jako jeho centra). Na základě studia archivních pramenů, tj. zápisů z jednání městské i krajské organizace komunistické strany, tak rovněž na základě dobového tisku je možno v základních obrysech určit, jaké byly postoje *hlavních regionálních představitelů komunistické strany k událostem pražského jara. Z jednání stranických lídrů v regionu je rovněž patrné, které události rezonovaly nejvíce a mohou být tedy označeny za klíčové, pro pochopení událostní pražského jara v Ostravě.*

Postoj regionálních komunistických představitelů byl v počátcích reformního období spíše zdrženlivý. Pomalý postup souvisel mimo jiné s vnitrostranickým názorovým nesouladem, jelikož se ve sledovaném období členové výborů rozdělili na proreformní a protireformní konzervativní sympatizanty. Důležitým faktem však zůstává, že se krajský výbor KSČ (který se vyznačoval větší důležitostí) zprvu spíše přikláněl (oproti městskému) ke konzervativní rovině, která způsobila zpomalení demokratizačního procesu v kraji.

Nicméně i přes výše uvedené problémy lze potvrdit pozvolné proreformní zapojení do procesu během období března a dubna, kdy se v plénech začala projednávat rozsáhlá stranická obměna kádrů, která byla během sledovaného období velmi důležitá. Rychlejší a znatelnější byla výměna komunistických elit v Městském výboru KSČ v Ostravě, kde již koncem března byla pod nátlakem provedena výměna stávajícího prvního tajemníka Aloise Krále za nového proreformně smýšlejícího Radomíra Gaje. Zde byl vidět patrný rozdíl proti krajskému výboru, kde výměna vrcholného představitele byla provedena až 2. července. I přes tuto pozdější změnu bylo v rámci stranické obměny v krajském výboru vyměněno 72 % členů strany.

Mezi důležité události reformního období patřilo vydání akčního programu. Posléze se na plénech výborů komunistické strany projednávaly konkrétní proreformní kroky, které byly v souladu s celorepublikovou situací. Jmenovitě se jednalo o tyto body: „rozvoj socialistické demokracie, program rozvoje vědy, školství a kultura“. Také způsob jednání v plénech probíhal v sounáležitosti se sledovaným obdobím. Jedním z projevů byla rozsáhlejší diskuze v plénech, která se vyznačovala aktivnějším a osobnějším přístupem jednotlivých členů. Za jednu z nejdůležitějších změn během daného období lze považovat implementaci tajného hlasování. Vzhledem k dřívějšímu veřejnému hlasování, které bylo charakteristické pro nedemokratické režimy, byla tato změna naprosto zásadní. S tím souvisí i rozhodnutí, že nově zvolený kandidát musí dosáhnout nadpoloviční většiny hlasů. Také byly sepsány požadavky vhodných kandidátů, kteří měli mít vysokoškolské vzdělání, praxi a iniciativní vystupování k tvorbě politiky.

Kromě informací z nitra komunistické strany, jež jsou dobově zatíženy a opomíjejí předpokládané názorové střety mimo jednání, jež se stalo součástí oficiálního zápisu, existují popisy a komentáře vývoje v Ostravě také v dobovém tisku. Ten byl kontrolován komunistickou stranou a práce novinářů byla limitována cenzurou a autocenzurou. Přesto, jak jsem ukázala výše, se situace ve zkoumané Nové svobodě během jara měnila. V novinách lze již od února nalézt články, ve kterých se veřejně uváděly názory veřejnosti na lokální vedení strany. V tomto periodiku se také mimo jiné objevila i problematika 50. let, která zde byla projednávána a následně zhodnocena. Během jara se nadále zveřejňovala a otevírala témata, která byla dříve velmi tabuizovaná. Jednalo se například o „Historickém problému Ostravska“, který se potýkal s výrazným přílivem obyvatel, kteří zde byli nuceni žít a zároveň byli diskriminováni kvůli svému původu. Také byly zveřejněny články o praktikách komunistické strany vůči politickým vězňům, kteří byli nuceni vykonávat těžké práce v dolech. A řada dalších projevů vykazujících otevřené prostředí ve společnosti.

Znatelněji se projevila aktivita výboru uměleckých svazů, který vystupoval v rámci stranického aparátu. Svaz například požadoval podporu strany ve svobodné umělecké činnosti. Také chtěl mít kontrolu nad výběrem kandidátů do složek KV KSČ, aby byla zaručena kontinuita demokratického rozvoje. Období pražského jara bylo také projeveno v běžném občanském životě. Počínaje květnem byla obnovena řada organizací jako byl Junák a Sokol. Také se navýšila aktivita členů křesťanské církve, která byla význačná větší účastí bohoslužeb, zvýšeným zájmem o výuku náboženství, snahou o zachování kostelů a jiné. Výčtem zmíněných skutečností byl prokázán projev uvolňování režimu v oblasti veřejného života.

Z výše uvedeného je zřejmé že období pražského jara se v Ostravě projevovalo jak ve výborech komunistické strany, tak ve veřejných sdělovacích prostředcích i ve společnosti. Projev reformního období sice nebyl tak intenzivního rázu jako tomu bylo například v Praze, ale i přes komplikovanou ostravskou situaci byli jak široká veřejnost, tak i mnozí regionální představitelé strany do procesu zapojeni.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala politickými událostmi v Ostravě v roce 1968. Pro uvedení do problematiky byl v první části nastíněn stručný přehled politických událostí v socialistickém bloku. Jelikož ve sledovaném období spadalo Československo do sféry vlivu Sovětského svazu, měly události odehrávající se v Kremlu bezprostřední vliv na československou politiku.

Následně jsem se věnovala kořenům československých reforem, jejichž počátek lze nalézt v druhé polovině šedesátých let, kdy se v ČSSR opožděně promítla politika nového kurzu, která byla původně aplikována v SSSR během působení Nikity Chruščova ve funkci prvního tajemníka KSSS. V uvedené době se Československo potýkalo s řadou problémů v ekonomické a společenské oblasti, které byly způsobeny disfunkcí socialistického režimu. Problémy se na sebe vrstvily a situace ve státě byla nadále neudržitelná. Výrazně se zhoršovala životní úroveň obyvatelstva. Narůstala nespokojenost s dosavadní politikou prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného, který ve své funkci přispíval ke stagnaci systému. Během prosince 1967 se rozpoutal mocenský boj v ÚV KSČ, který měl za cíl odstranění A. Novotného z funkce a nahradit jej novým proreformním politikem. Výsledkem bylo dosazení nového prvního tajemníka Alexandera Dubčeka, který se posléze stal symbolem pražského jara. Touto událostí se v lednu 1968 zahájilo období plné změn, které ovlivnily chod celého systému.

Prvním krokem reformního období byla vnitřní stranická obměna, resp. řada personálních změn v rámci stranických i státních orgánů. Komunistická strana se v rámci nové politické linie začala aktivně zajímat o nápravu ekonomické situace a chystala řadu inovativních opatření ke zlepšení hospodářské situace. Vlivem politického uvolňování a rušení cenzury se otevřelo kulturní prostředí. V oblasti médií začaly vznikat dokumenty otevřeně kritické k nastalé situaci ve společnosti a začala se objevovat dříve tabuizovaná témata ohledně minulých, ale i současných kroků komunistické strany. Proces lze nazvat oživením občanské společnosti, který vedl k založení mnoha mimostranických organizací, např. Klub angažovaných nestraníků, Klub 321, či sportovní organizace jako byl Sokol a mnoho dalších.

V nejrozsáhlejší části své práce jsem se věnovala konkrétním politickým událostem v Ostravě v reformním období roku 1968. Ostrava byla specifická svým výhradním těžko-průmyslovým zaměřením, které určovalo charakter kraje. Ve sledovaném období se Ostrava potýkala s dopady této specifikace, což zapříčiňovalo celkovou zaostalost dané oblasti. Zaostalost byla primárně způsobena centrálně-plánovaným hospodářstvím, které nebylo efektivní a bylo spouštěčem hospodářsko-společenské krize. V ostravské oblasti chyběly finanční prostředky a vědecké kapacity pro modernizaci průmyslu. Výsledkem byla apatie regionálních komunistických představitelů (také místního obyvatelstva), kteří se zapojili do demokratizačního procesu později. I přes výše zmíněné problémy se od ledna 1968 v plénech městského a krajského výboru KSČ začalo diskutovat o revizi stávajícího fungování strany. Počátkem dubna obrodný proces nabíral na síle a projevil se nejen ve výborech KSČ, ale také ve veřejných sdělovacích prostředcích a ve společnosti. Proces byl v plném proudu do srpna 1968, kdy byl demokratizační proces zastaven násilnou okupací armád Varšavské smlouvy.

Odpovědi na výzkumné otázky: *„Jak se projevovalo uvolňování režimu v období pražského jara v Ostravě?“*, *„Čím byla Ostrava specifická ve sledovaném období?“*, *„Jaké byly postoje hlavních regionálních představitelů komunistické strany k událostem pražského jara?“* a *„Jaké byly nejdůležitější události ve zkoumaném období v Ostravě?“* jsou detailněji zodpovězeny v páté kapitole, kde bylo provedeno celkové zhodnocení mého výzkumu.

Projev uvolňování režimu byl v Ostravě znatelnější až v pozdějších měsících oproti jiným částem republiky. Opoždění bylo ovlivněno vnitrostranickým bojem mezi zastánci reformu a jejich konzervativními oponenty. Počátkem března se pozvolna obměnila stranická garnitura v rámci výborů komunistické strany. V následujících měsících se uskutečnila řada zasedání KV i MěV KSČ projednávajících reformu systému, která byla význačná zvýšenou účastí a aktivním přístupem jednotlivých členů. V plénech výborů KSČ byly přijaty návrhy na zavedení tajného hlasování. Při volbě nového kandidáta byla určena kritéria pro jeho volbu a také nutnost získání nadpoloviční většiny hlasů.

Projevy období pražského jara se odrážely nejen v rámci ostravské komunální politiky, ale také ve veřejném prostoru. Uvolněné politické prostředí bylo také znatelné ve sledovaném ostravském periodiku Nová svoboda. Ostravský denní tisk začal postupně zveřejňovat dříve tabuizovaná témata. Jednalo se o články zveřejňující dřívější stranické chyby, dobovou stranickou problematiku a také citlivá společenská témata. Aktivně byl také zapojen Koordinační výbor uměleckých svazů, který se zapojoval do jednání v plénu KV KSČ a vyjádřil zde svá stanoviska k podpoře demokratizačního procesu.

Analýza vývoje politických událostí v Ostravě v roce 1968 je v české odborné literatuře zpracována pouze částečně a je zde tedy prostor pro hlubší zpracování této problematiky. Bylo by rovněž vhodné rozšířit analýzu o následné období normalizace. Vzhledem k omezeným sekundárním zdrojům je potřebné ve výzkumu vycházet z primárních zdrojů. Právě z důvodu nedostatku sekundárních zdrojů byly v práci převážně využity archivní prameny. Jednalo se o zápisy plén krajského a městského výboru komunistické strany, které je možné nalézt v Archivu města Ostravy a Zemském archivu v Opavě. Jelikož se jedná o dobové dokumenty, jsou tyto zatíženy okolnostmi vzniku, posláním, okruhem autorů a příjemců ad. Interpretace těchto pramenů tedy musí brát v potaz tato omezení. Pro ověření správnosti interpretace a doplnění jiných pohledů jsem v práci pracovala rovněž s dobovým tiskem a sekundární odbornou literaturou.

Současná sekundární literatura přispěla pouze částečně k zodpovězení cíle. Téma pražského jara v Ostravě je v české odborné literatuře zpracováno pouze dílčím způsobem. Čerpat můžeme z několika článků např. Karla Jiříka, Martina Juřici, Jaroslava Krejčího a Niny Pavelčíkové. Karel Jiřík také vydal stěžejní publikaci s názvem: *„Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení“*. Jedná se o jediný relevantní sekundární zdroj k této problematice, jelikož se přímo zaměřil na problematiku politických dějin roku 1968.

Prameny

Akční program KSČ. 1968. 5. duben, Praha. - *Akční program KSČ* (Dostupné online z: 68.usd.cas.cz) Dostupné z: (2.10.2017).

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 17.5. 1968, karton 29, INV č. 34.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 19.7. 1968, karton 30, INV č. 35.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 25.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 28.3. 1968, karton 29, INV č. 34.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 28.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 29.6. 1968, karton 30, INV č. 34.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 31.1. 1968, karton 29, INV č. 34.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 31.7. 1968, karton 30, INV č. 35.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 31.1. 1968, karton 29, INV č. 33.

Archiv města Ostravy, Zápis ze zasedání pléna MěV KSČ v Ostravě 9.1. 1968, karton 29, INV č. 33.

Lednová rezoluce. 1968. Rezoluce lednového zasedání ústředního výboru KSČ (Dostupné online z: 68.usd.cas.cz) Dostupné z: (2.10.2017).

Manifest 2000 slov.1968. *Text manifestu 2000 slov*. (Dostupné online z: <http://www.totalita.cz>) Dostupné z: (20.10.2017).

Nová svoboda ročník 1968.

Zemský archiv v Opavě; Zápis schůze pléna KV KSČ 18.7.1968; Inventární číslo: 40; Signatura Z-226.

Zemský archiv v Opavě; Zápis schůze pléna KV KSČ 2.7.1968; Inventární číslo: 40; Signatura Z-225B.

Zemský archiv v Opavě; Zápis schůze pléna KV KSČ 21.4.1968; Inventární číslo: 40;
Signatura: Z-22.

Zemský archiv v Opavě; Zápis schůze pléna KV KSČ 22.5.1968; Inventární číslo: 40;
Signatura: Z-220.

Zemský archiv v Opavě; Zápis schůze pléna KV KSČ 26.-27.3. 1968; Inventární číslo:
39, signatura: Z-217.

Zemský archiv v Opavě; Zápis schůze pléna KV KSČ 8.3.1968; Inventární číslo: 64;
Signatura: P-922.

Literatura

- Bakala, Jaroslav. 1993. *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga.
- Benčík, Antonín. 1998. *Rekviem za Pražské jaro*. Třebíč: Tempo.
- Benčík, Antonín. 2012. *Téma: Alexander Dubček*. Praha: Křesťanskosociální hnutí.
- Brown, Archie. 2011. *Vzestup a pád komunismu*. Brno: Jota.
- Havránek, Petr. 2016. *Historie města* (Dostupné online z: ostrava.cz). Dostupné z: (25.9. 2017).
- Jiřík, Karel. 1998. *Svědectví o roce 1968 v Ostravě*. Ostrava: Tilia.
- Jiřík, Karel. 2013. *Demokratizační proces v Ostravě v roce 1968 a jeho násilné potlačení* (Dostupné online z: moderni-deniny.cz) Dostupné z: (10.10. 2017).
- Juřica, Martin. 2015. *Léta 1968 v Ostravě – zmařený pokus o obnovu občanské společnosti*. (dostupné online z: moderní dějiny.cz) Dostupné z: (11.11.2017).
- Juřica, Martin. 2015. *Ostrava v době „tání“ (1953-1967)* (dostupné online z: moderní dějiny.cz) Dostupné z: (10.10. 2017).
- Kaplan, Karel. 1993. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948 – 1968: Studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudové dějiny A V Č.
- Kaplan, Karel. 1993. *Československo v letech 1967 – 1969*. Praha: SPN – Státní pedagogické nakladatelství.
- Kaplan, Karel. 2000. *Kořeny československé reformy I. 1968*. Praha: Doplněk.
- Kaplan, Karel. 2002. *Kořeny československé reformy II. 1968*. Praha: Doplněk.
- Kaplan, Karel. 2007. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: Mladá fronta.
- Krejčí, Jaroslav. 1998. „Spor s centristy a konzervativci v Severomoravském KV KSČ v Ostravě v letech 1968-1970“ Pp.51-70 in Jiřík Karel (ed.) *Svědectví o roce 1968 v Ostravě*. Ostrava: Tilia.
- Kural, Václav a kol. 1993. *Československo roku 1968. 1. díl: obrodný proces*. Praha: Parta.
- Kural, Václav a kol. 1993. *Československo roku 1968. 2. díl: počátky normalizace*. Praha: Parta.
- Litera, Bohuslav, Miroslav Tejchman, Jiří Vykoukal. 2004. *Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989*. Praha: Libri.

Mahdal, Marcel. 2011. *Tajný projev N.S. Chruščova na XX. Sjezdu KSSS o kultu osobnosti J.V. Stalina* (Dostupné online z: moderni-dejiny.cz). Dostupné z: (25.10. 2017).

McCaulei, Martin. 2012. *Stalin a období stalinismu*. Brno: CPress.

Pauer, Jan. 2004. *Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí- plánování provedení*. Praha: Argo.

Pavelčíková, Nina. 2008. „*Ohlasy pokusu o obnovu občanské společnosti na příkladu ostravského regionu*“. Pp.22-35 in Pavel Krákora (ed.) *Pražské jaro 1968 Pokus o obnovu občanské společnosti*. Praha: Epoque.

Pernes, Jiří. 2008. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Pithart, Petr. 1990. *Osmadesátý*. Praha: Rozmluvy.

Pitronová, Blanka. 1967. *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Profil.

Rataj, Jan. 1995. *Komunistické Československo*. Plzeň: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity.

Schelle, Karel. 2016. *Dějiny veřejné správy*. Praha: Wolters Kluwer.

Synek, Miroslav. 1988. *Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968*. Scheinfeld-Schwanzerberg: Čs. středisko nezávislé literatury.

Šach, Jan. 2016. *Lednové plénum*. (Dostupné online z: vhu.cz) Dostupné z: (4.10. 2017).

Šimíček, Petr. 2013. *Soubor letáků z roku 1968 – reakce na okupaci* (Dostupné online z: moderni-dejiny.cz) Dostupné z: (7.10. 2017).

Šulc, Zdislav. 1996. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu 1945 – 1995*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky 1966.

Abstrakt

Analýza vývoje politických událostí v Ostravě roku 1968

Bakalářská práce se zabývá analýzou politických dějin Ostravy v roce 1968. Práce je členěná do pěti kapitol. První kapitola je se věnuje mezinárodněpolitickému prostředí v druhé polovině šedesátých let. Poté se zabývá konkrétními kroky KSČ v reformním období roku 1968. Pro celistvé pochopení vzniku a obsahu reformy bylo zahrnuto do práce společensko-sociální pozadí v dané době. Druhá kapitola se zabývá problematikou ostravského kraje druhé poloviny šedesátých let. Třetí kapitola je věnována konkrétním událostem roku 1968 v Ostravě, které jsou analyzovány v rámci studia dobových pramenů, což zahrnovalo studium dokumentů ze zasedání regionálních elit a dobových tiskovin. Čtvrtá kapitola se zabývá vojenskou intervencí a okupací armád Varšavské smlouvy. Pátá kapitola obsahuje shrnutí výsledků analýzy. Klíčová slova: Ostrava, Komunistická strana Československa, rok 1968, reformy.

Abstract

Analysis of political development events in Ostrava in 1968

This bachelor thesis deals with analysis of political events in Ostrava in 1968. The thesis is divided into five chapters. The first chapter deals with international relationships in second half of the 1960's. Then deals with specific steps of Czechoslovakia Communist Party reforming period in 1968. Within solid understanding of primary source and contention of reforms the theme was covered by social-society background at that time. The second chapter deals with the problems of the Ostrava region in the second half of the 1960's. Third chapter deals with specific events in Ostrava city, which are analysed by original sources, which contained studying of documents from local communist leader meetings and local journals. The fourth chapter deals with military intervention and the occupation of the Warsaw Pact armies. The fifth chapter is contained of summary results of the analysis.

Keywords: Ostrava, Czechoslovak Communist Party, year 1968, reforms.